

Fakalelei ki he lao pusiaki

Founga pusiaki lolotonga

Ko e ngaahi fokotu'u fakakaukau 'oku mau fokotu'u atu ke tau filifili mei ai

Taumu'a mo e ngaahi tefito'i kaveinga

'Ikai ha taumu'a pau pe ha ngaahi tefito'i kaveinga

Ke hoko 'a e tamaohi ko e uho ia 'o e taumu'a 'o ha pusiaki

Ko e ngaahi tefito'i kaveinga ke ne pukepuke mo tokanga'i 'a e totonu 'a e fānau

Fakahoko 'o e tu'utu'uni 'a e lao

Mātu'a totonú 'oku **fetongi** 'e he mātu'aohi

Ma'u 'e he matu'aohi e ngaahi totonu tauhi fakalao, fakafatongia mo e ngafa kotoa

Mātu'a totonú mo e mātu'aohi **kotoa** ko e mātu'a fakalao

Ma'u 'e he matu'aohi e ngaahi totonu tauhi fakalao, fakafatongia mo e ngafa kotoa

Kau ki ai 'a e tamaohi

Fakakaukau'i lelei 'a e faka'amu makehe 'a e fānau

'Oku poupoua e fānau mo fakamahu'inga'i 'enau kau

Teke mo poupoua e fānau ke vahevahe mai 'enau fakakaukau pea ke kau he lau

Kaunga 'a e fāмили & whānau

'Ikai fiema'u fakalao ke kau 'a e fāмили totonu & whānau 'i he ouau alea pusiaki

Ko ha totonu ki he fāмили totonu & whānau kenau kau 'i he ouau alea pusiaki

'E tokoni 'a e aleapau fetu'utaki hili e felotoi pusiaki kei lava e fehokotaki lelei e tamaohi mo hono fāмили & whānau

Fakamatala mo e 'iloa'anga (identity)

Ke a'u 'o ta'u 20 'a e kakaiohi pea toki 'atā ke nau kole honau tohita'u totonu

Fiema'u e kakaiohi 'e ni'hi kuopau kenau kau 'i ha fale'i fakalotolahi mo fakanonga kimu'a pea toki ma'u 'enau ngaahi fakamatala pusiaki

'Atā hono ma'ungofua mo tau'atāina 'a e fakamatala 'i he lekooti tohita'u, pea mo ha fale'i fakalotolahi kapau 'e fiema'u

'Ikai fakangatangata e ta'u motu'á kae toki ma'u e ngaahi fakamatala pusiaki

Fehokotaki mo e tō'onga mo'ui 'a hono tupu'anga.

'Ikai ha 'uhinga fakalao ke faka'ilonga'i 'aki e totonu 'a ha tahaohi ke fehokotaki mo e tō'onga mo'ui hono tupu'anga

Fakamahu'inga'i mo poupou'i e totonu 'a e tahaohi ke fehokotaki mo hono 'ulungaanga mo e tō'onga mo'ui 'i ha lipooti fekau'aki mo ia, fokotu'utu'u ke fakahoko'aki pea mo ha ngaahi fiema'u kehekehe

Fakalelei ki he lao pusiaki

Hala fononga 'o e tamaohi*

*Fakatokaga'i: Ko e mape fakahinohino ko eni ke tokoni ki he kakaí ke toe mahino ange 'a e anga e fononga 'a e tamaohi 'i he founga pusiaki 'oku mau lolotonga fakakaukau'i. Ne fa'u ia ke ne fakamatala'i nounou mo mahino 'a e ouau alea pusiaki, ka 'oku 'ikai ke 'oatu kakato ai e ngaahi naunau ouau. Ko e ngaahi founga pusiaki kehé hangē ko e pusiaki 'e he mātu'a-fono (step-parent), pusiaki fakavaha'afonua mo e pusiaki 'i muli, 'e lava ke fou ia 'i ha ouau alea kehe.

Kimu'a he Tohi Kole Pusiaki

Tohi Kole

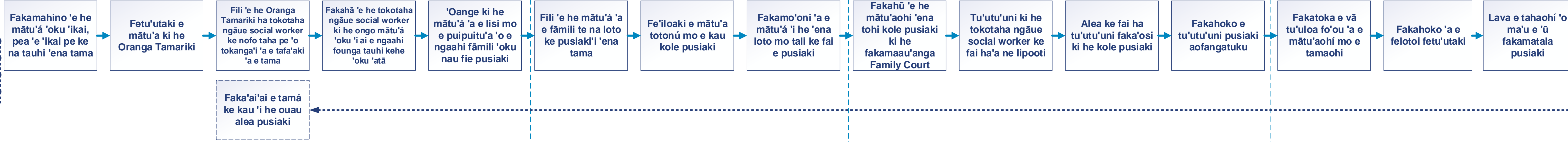

'I he Fakamaau'anga

Hili hono fai 'o e Pusiaki

Tu'unga 'o e hokohoko

Faka'ai'ai e tamá ke kau 'i he ouau alea pusiaki

Ko e ngaahi fokotu'u fakakaukau 'oku mau fokotu'u atu ke tau fififili mei ai

<p>Ko e Pusiaki:</p> <ul style="list-style-type: none"> Ko e ma'u'anga tokoni ma'a ha tamaohi, pea ke kaveinga'aki 'a e lelei taha ma'ana Te ne fa'u ha vā 'oku ma'uma'uluta, tolonga, & fe'ofofani; pea Ko e unga'anga ma'a ha tamaohi 'oku 'ikai lava, pe, he 'ikai lava 'e he 'ene ongo mātu'á 'o tauhi 	'Oku totonu ke kei hokohoko atu pe 'a e fatongia 'o e Pule'anga ke ne faitu'utu'uni pea ke vakai mo sivilivivi'i lelei 'a e ouau alea pusiaki	Ko e potungāue 'a e pule'angá 'oku fiema'u ke nau 'omai ha lipooti 'a e social worker, ke nau fokotu'u ha social worker ke ne nofo taha pe ia ki hono tokanga'i 'o e tamaohi	Kuopau ke fakahā 'e he tokotaha ngāue social worker ki he ongo mātu'aohi 'a e ngaahi founga tauhi kehe 'oku 'atā, pea mo e fiema'u ki he Fakamaau'angá ke ne 'uluaki vakai'i 'a e 'ū founga ko iá kimu'a pea toki fakahoko ha tu'utu'uni pusiaki		'E toki lava pe ke ma'u ha ngofua (consent) hili e 'aho 'e 30 mei hono fanau'i 'o ha tama	'E fiema'u ke loto pe ma'u e ngofua mei he fa'ē mo e tamai totonu, tukukehe kapau 'e tu'utu'uni 'oku 'ikai ke fiema'u	'E ala lava 'e he Fakamaau'angá 'o fokotu'u ha loea ke ne fakafofonga'i e tamaohi	Fiema'u e lipooti 'a e tokotaha ngāue social worker ke uho'aki 'a e fiema'u 'a e tamaohi pea kau ai mo e fakamatala fekau'aki mo e tō'onga mo'ui mo e tupu'anga 'o e tamaohi pea mo e anga 'ene kau 'i he ouau alea mo 'ene ngaahi fakakaukau	'E malava e fakamaau'angá ke ne tu'utu'uni ke 'omai ha lipooti fekau'aki mo e tu'unga mo'ui fakasino, faka'atamai, mo fakatō'onga 'a e tamaohi	Fakafaingamālie'i e tamaohi ke kau mo lea 'i he ouau alea pusiaki	Ko e tu'utu'uni aofangatuku 'o ha kole pusiaki ke fakahoko ma'u pe ia tukukehe ka 'i ai ha fiema'u ke fakahoko ha tu'utu'uni fakataimi	Ke kei hokohoko pe tauhi vā 'a e mātu'a totonú mo e mātu'a fakalao 'o e tamaohi	Ko e 'uuni fatongia, mafai, totonu mo e ngafa 'o hono tauhi 'o e tamaohi 'e momoi kotoa ia ki he mātu'aohi	Kuopau ke fakahā 'e he ongo mātu'aohi ki he mātu'a (ongo mātu'a) mo e fāmilī/whānau 'o e tamaohi ha uesia fakafetu'utaki 'e hoko mei ha'a nau hiki (kapau 'e hoko)	'Oku 'ikai fakangatangata 'a e ta'u motu'a 'a e kakaiohi kenau ma'u e 'ū fakamatala pusiaki
--	---	--	--	--	---	---	---	---	--	---	--	---	--	--	---

Ngaahi tefito'i kaveinga

Fakalelei ki he lao pusiaki

Mape Fakahinohino ma'ae Mātu'a*

*Fakatokaga'i: Ko e mape fakahinohino ko eni ke tokoni ki he kakai ke toe mahino ange 'a e anga e fononga 'a e mātu'ā 'i he founga pusiaki 'oku mau fokotu'utu'u ke ngāue'aki. Ne fa'u ia ke ne fakamatala'i nounou mo mahino 'a e ouau alea pusiaki, ka 'oku 'ikai ke 'oatu kakato ai e ngaahi naunau ouau. Ko e ngaahi founga pusiaki kehé hangē ko e pusiaki 'e he mātu'a-fono (step-parent), pusiaki fakavaha'afonua mo e pusiaki 'i muli, 'e lava ke fou ia 'i ha ouau alea kehe.

Kimu'a he Tohi Kole Pusiaki

Tohi Kole

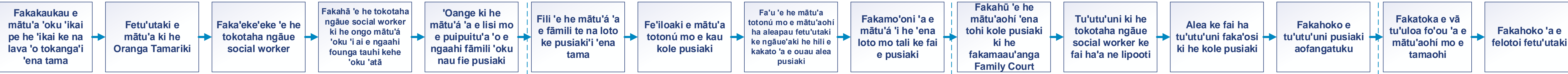

'I he Fakamaau'anga

Hili hono fai 'o e Pusiaki

Tu'unga 'o e hokohoko

Ko e ngaahi fokotu'u fakakaukau 'oku mau fokotu'u atu ke tau fififili mei ai

<p>Ko e Pusiaki:</p> <ul style="list-style-type: none"> Ko e ma'u'anga tokoni ma'a ha tamaohi, pea ke kaveinga'aki 'a e lelei taha ma'ana Te ne fa'u ha vā 'oku ma'uma'uluta, tolonga, & fe'ofofani; pea Ko e unga'anga ma'a ha tamaohi 'oku 'ikai lava, pe, he 'ikai lava 'e he 'ene ongo mātu'ā 'o tauhi 	<p>'Oku totonu ke kei hokohoko atu pe 'a e fatongia 'o e Pule'anga ke ne faitu'utu'uni pea ke vakai mo sivilivi'i lelei 'a e ouau alea pusiaki</p>	<p>Kuopau ke fakahā 'e he tokotaha ngāue social worker ki he ongo mātu'aohi ha ngaahi founga tauhi kehe 'oku 'atā, pea mo e fiema'u ki he Fakamaau'angā ke ne 'uluaki vakai'i 'a e 'ū founga ko iā kimu'a pea toki fakahoko ha tu'utu'uni pusiaki</p>	<p>'Oku fiema'u ke fakakaukau'i ma'u pe, pe 'oku totonu ke 'i ai ha aleapau ki ha fetu'utaki 'e hoko hili 'a hono kamata'i 'o e pusiaki fakavaha'afonua kotoa pe</p>	<p>'E toki lava pe ke ma'u ha ngofua (consent) hili e 'aho 'e 30 mei hono fanau'i 'o ha tama</p> <p>'E fiema'u ke loto pe ma'u e ngofua mei he fa'ē mo e tamai totonu, tukukehe kapau 'e tu'utu'uni 'oku 'ikai ke fiema'u</p>	<p>Ko e lipooti ko ia 'a e tokotaha ngāue social worker ke fakakau ai e ngaahi fakakaukau 'a e fāmilī & whānau fekau'aki mo e pusiaki</p> <p>Ke fakakau 'a e ngaahi fakamatala ki he 'ulungaanga mo e tō'onga mo'ui 'o hono tupu'anga 'i he lipooti 'a e social worker ki he Fakamaau'anga</p>	<p>Kuopau ke fiemālie e Fakamaau'anga na'e tomu'a vakai'i pe 'oku 'i ai ha ngaahi founga tauhi makehe ange</p> <p>'E lava ke kau atu 'a e ongo mātu'ā hono alea'i mo e ngaahi ouau 'o e pusiaki</p>	<p>Ko e tu'utu'uni aofangatuku 'o ha kole pusiaki ke fakahoko ma'u pe ia tukukehe ka 'i ai ha fiema'u ke fakahoko ha tu'utu'uni fakataimi</p> <p>'E kei lava pe ke fakafoki 'a e loto 'o e ongo mātu'a totonu 'o a'u ki he 'amanaki ke fai 'a e tu'utu'uni aofangatuku ki ha kole pusiaki</p>	<p>Ke kei hokohoko pe tauhi vā 'a e mātu'a totonu mo e mātu'a fakalao 'o e tamaohi</p> <p>Ko e 'uuni fatongia, mafai, totonu mo e ngafa 'o hono tauhi 'o e tamaohi 'e momoi kotoa ia ki he mātu'aohi</p>	<p>Kuopau ke fakahā 'e he ongo mātu'aohi ki he mātu'a (ongo mātu'a) mo e fāmilī/whānau 'o e tamaohi ha uesia fakafetu'utaki 'e hoko mei ha'a nau hiki (kapau 'e hoko)</p>
--	--	---	--	---	--	---	---	--	---

Ngaahi tefito'i kaveinga

Kaunga 'a e fāmilī & whānau 'i he ouau pusiaki

<p>'E lava pe ke kau 'i he ngaahi founga tauhi makehé 'a hono 'ave fānau ke nofo 'i ha fāmilī mo e whānau ofi</p>	<p>Ke kau 'a e ngaahi kupu 'o e fāmilī totonu mo e whānau 'i he alea'i 'o e felotoi ke hoko atu 'a e fetu'utaki</p>	<p>Fakakau he lipooti 'a e tokotaha ngāue social worker e ngaahi fakakaukau 'a e fāmilī mo e whānau</p>	<p>Kau mai 'a e fāmilī & whānau 'i he alea'i 'o ha pusiaki kapau tenau loto ki ai</p>	<p>Fakahā 'e he mātu'aohi ke 'ilo 'e he fāmilī & whānau kapau 'oku na fakakaukau ke nau hiki</p>
---	---	---	---	--

Fakalelei ki he lao pusiaki

Mapa Fakahinohino Ma'ae Mātu'aohi*

*Fakatokaga'i: Ko e mape fakahinohino ke tokoni ki he kaka'i ke toe mahino ange 'a e ouau 'e foua 'e he mātu'aohi 'i he founa pusiaki fo'ou 'oku mau feinga ke fokotu'utu'u. Ne fa'u ia ke ne fakamatala'i nounou mo mahino 'a e ouau alea pusiaki, ka 'oku 'ikai ke 'oatu kakato ai e ngaahi naunau ouau. Ko e ngaahi founa pusiaki kehé hangē ko e pusiaki 'e he mātu'a-fono (step-parent), pusiaki fakavaha'afonua mo e pusiaki 'i muli, 'e lava ke fou ia 'i ha ouau alea kehe.

Kimu'a he Tohi Kole Pusiaki

Tohi Kole

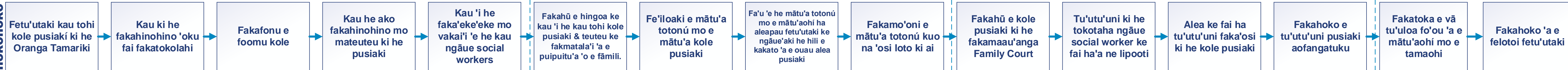

'I he Fakamaau'anga

Hili hono fai 'o e Pusiaki

Tu'unga 'o e hokohoko

Ko e ngaahi fokotu'u fakakaukau 'oku mau fokotu'u atu ke tau fififii mei ai

<p>Fengāue'aki e kau kole pusiaki mo e Oranga Tamariki kimu'a pea fakahū 'enau tohi kolé ki he Fakamaau'anga</p>	<p>Kuopau ke a'u 'o ta'u 18 ha taha kole pusiaki kae toki 'atā ke ne pusiaki'i ha taha</p> <p>'E 'ikai makatu'unga 'a e malava ke pusiaki ha taha 'i hono fa'unga fakatupu pe ko ha fa'ahinga va</p>	<p>'Oku totonu ke kei hokohoko atu pe 'a e fatongia 'o e Pule'anga ke ne faitu'utu'uni pea ke vakai mo siviliv'i lelei 'a e ouau alea pusiaki</p>		<p>'Oku fiema'u ke fakakaukau'i ma'u pe, pe 'oku totonu ke 'i ai ha aleapau ki ha fetu'utaki 'e hoko hili 'a hono kamata'i 'o e pusiaki fakavaha'afonua kotoa pe</p>	<p>'E toki lava pe ke ma'u ha ngofua (consent) hili e 'aho 'e 30 mei hono fanau'i 'o ha tama</p> <p>'E fiema'u ke loto pe ma'u e ngofua mei he fa'ē mo e tamai totonu, tukukehe kapau 'e tu'utu'uni 'oku 'ikai ke fiema'u</p>		<p>Ke fai'aki 'a e founa ngāue fakapotopoto taha 'a hono fa'u 'o e 'uuni me'a ke fakakau 'i he lipooti ke fai 'e he tokotaha ngāue social worker</p> <p>Ke faka'aonga'i 'a e lipooti 'a e tokotaha ngāue social worker 'i he faitu'utu'uni 'a e Fakamaau pe 'oku tuha mo tonu ke fai ha pusiaki</p>	<p>Kuopau ke fiemālie e Fakamaau'anga na'e tomu'a vakai'i pe 'oku 'i ai ha ngaahi founa tauhi makehe ange</p> <p>Kuopau ke fiemālie 'a e Fakamaau 'oku taau 'a e kakai kole ke nau pusiaki</p>	<p>Ko e tu'utu'uni aofangatuku 'o ha kole pusiaki ke fakahoko ma'u pe ia tukukehe ka 'i ai ha fiema'u ke fakahoko ha tu'utu'uni fakataimi</p> <p>'E kei lava pe ke fakafoki 'a e loto 'o e ongo mātu'a totonu 'o a'u ki he 'amanaki ke fai 'a e tu'utu'uni aofangatuku ki ha kole pusiaki</p>	<p>Ke kei hokohoko pe tauhi vā 'a e mātu'a totonú mo e mātu'a fakalao 'o e tamaohi</p> <p>Ko e 'uuni fatongia, mafai, totonu mo e ngafa 'o hono tauhi 'o e tamaohi 'e momoi kotoa ia ki he mātu'aohi</p>	<p>Kuopau ke fakahā 'e he ongo mātu'aohi ki he mātu'a (ongo mātu'a) mo e fāmili/whānau 'o e tamaohi ha uesia fakafetu'utaki 'e hoko mei ha'a nau hiki (kapau 'e hoko)</p>
--	--	---	--	--	---	--	---	--	---	--	---

Ngaahi tefito'i kaveinga

